

Mezirowin itseohjautuvuuskäsityksiä ymmärrettävästi

Leena Ahteenmäki-Pelkonen (1997). Kriittinen näkemys itseohjautuvuudesta. Systemaattinen analyysi Jack Mezirowin itseohjautuvuuskäsityksistä. Väitöskirjatutkimus. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 157, 1997.

Amerikkalainen aikuiskasvatustieteen professorin Jack Mezirowin kehittämä aikuisten oppimista ja kehittymistä kriittisen tiedostamisen kautta kuvaava käsitteistö on ollut parin vuosikymmenen ajan keskustelun kohteena sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Muutos-teoriaksi kutsuttu lähestymistapa onkin empiiristä tutkimusta ja käytännön sovelluksia enemmän johtanut teoreettisiin pohdintoihin. Jatkuva reflektiivisten omien ajattelu- ja toimintatapojen pohdintaa voidaan pitää 'postmodernin' aikuisen perustaitona, ja vaikka sosiologien viljelemää muotitermiä vieras-

taisikin, asettavat muuttuneet työelämän ja aikuiskoulutuksen käytännöt näitä vaatimuksia joka tapauksessa. Perinteisiin ja pysyvyyteen ei voi enää luottaa, yksilöstä on tullut oman elämänsä käsikirjoittaja, työelämä-suhdettaan joutuu arvioimaan ja rakentamaan jatkuvasti ja aikuiskoulutuksessakin valta ja vastuu on siirtymässä kiihtyvällä vauhdilla opiskelijoille itselleen.

Mezirowin kaltainen teoreetikko tarjoaa hyviä eväitä sekä aikuisopiskelijoille että kouluttajille sen suhteen, miten ottaa oma elämä haltuun, tehdä tiedostettuja ja perusteltuja valintoja sekä elää onnellinen elämä vaikeissakin tilanteissa ja muuttumattomilta tuntuvien rakkenteiden puristuksessa. Ennen kaikkea mezirowilainen lähestymistapa auttaa kehittämään uudenlaisia opiskelu ympäristöjä, joissa opiskelijoilla itsellään on todelliset välineet 'itseohjattujen' opiskeluprosessien suunnitteluun ja toteutukseen (Kts. Man-

ninen 1996, 95-98). Myös yritys sektorilla voidaan ennustaa, että ensimmäinen Mezirowin ajatukset todesta ottava yritys astuu aimo askeleen kohti todellista oppivaa organisaatiota.

Mezirowin ajatusten leviämisen hidasteena, ellei suorastaan esteenä, on ollut niiden esittäjän käsitteellisesti ja teoreettisesti vaikeaselkoinen käsittelytapa, jota Mezirowin kirjasta vuonna 1995 tehty suomennos ei ole helpottanut lainkaan. Moni aikuiskouluttaja on luopunut ymmärtämisen yrittämisestä tai hahmottanut vain osittain Mezirowin takaa-ajaman ajatusmaailman. Kuitenkin Mezirowin ajatusten hedelmällisyys ja toimivuus näkyy päivittäin kaikessa aikuiskoulutus-toiminnassa, jos osaa katsoa ja tulkita.

Tätä taustaa vasten on Leena Ahteenmäki-Pelkosen tuore väitöskirja tervetullut jäsenys ja koonta Mezirowin teoriasta.

Mezirowin tekstien systemaattisen analyysin avulla on tutkimuksessa luotu kokonaiskuva Mezirowin itseohjautuvuusnäkökulmista sekä niiden suhteesta kokonaisteoriaan. Vaikeaselkoinen käsitteistö ja ajattelumalli on kääntynyt Ahteenmäki-Pelkosen tutkimuksessa lähes mestarimaisesti ymmärrettäväksi suomeksi, ja kirjan kautta hahmottuu yllättävän koherentti Mezirowin muutosteoria - huomattavasti selkeämmin kuin teorian kehittäjä itse on koskaan esittänyt tai tulee todennäköisesti esittämään. Itse asiassa Mezirowin teoriaan olisikin viisainta tutustua juuri tämän tutkimuksen kautta, ennen kuin menee alkuperäisten lähteiden äärelle.

Vaikka kyseinen väitös onkin sinnikkään tutkijan yksilösuoritus, se istuu hyvin Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuslinjoihin, joiden käsiteanalyttistä juonetta ovat kulkeneet Peep Koort, Singa Sandelin ja Seppo Kontiainen. Laitoksella on myös tehty aikuiskasvatuksen keskeisten ajattelijoiden teorioiden analyysia (Knowlesista Manninen & al 1988) ja nyt Mezirowista. Väitöksen taustalla on myös systemaattisen analyysin menetelmäkehitys, joka on kulkenut rinnan tutkijan toisen taustatieteen, teologian kanssa.

Tutkijan jäsenyys Mezirowin kriittisistä itseohjautuvuusnäkökulmista on erinomainen lisä itseohjautuvuuskeskusteluun (toinen vastaava on Pasa-sen, 1998, tuore analyysi refleksiivisen itseohjautuvuusnäkökulman mahdollisuuksista), joka on pääosin ohjautunut naivin humanistisista lähtökohdista pai-

nottaen didaktista itseohjautuvuutta, aikuisen oletettua kykyä (ja halua) tehdä omaan opiskeluun liittyviä päätöksiä ja valintoja. Perinteisten omien koulutustarpeiden arviointikyvyn ja itsearviointin rinnalle (tai oikeammin taustalle) nousevat Mezirowin teoriasta itseohjautuvuuden avainkäsitteiksi tiedostaminen, kommunikatiivisuus ja intentionaalisuus, joiden kokoavana yläkäsitteenä on yksilön muutosvalmius. Nämäkin termit saavat ymmärrettävän selityksen ja merkityksen tutkijan tekstin kautta, analyysin etenemistä seurattaessa.

Tutkimuksessa on kolme tutkimusongelmaa; (1) miten Mezirow määrittelee aikuisopiskelijan itseohjautuvuuden merkityssisällön, (2) miten itseohjautuvuutta koskevat käsitykset sijoittuvat Mezirowin [uudistavan oppimisen] teorian kokonaisuuteen, sekä (3) miten Mezirowin käsitykset suhteutuvat aikaisempiin näkemyksiin ja keskusteluun itseohjautuvuudesta. Kahteen ensimmäiseen ongelmaan vastaaminen muodostaa väitöskirjan vahvan rungon; systemaattisen Mezirowin tekstien analyysin kautta jäsentyvät Mezirowin ajattelun ydinkäsitteet ja niiden väliset suhteet, ja samalla hahmottuu mielenkiintoinen aikuisen kehittymisen teoria, jolla on myös käytännön relevanssia erityisesti vaikeissa muutos- ja kriisitilanteissa elävien ihmisten selviytymisen kannalta, mutta myös arkipäivän tilanteissa, jos halutaan ymmärtää miten suuri merkitys itse asiassa on opituilla ja tiedostamattomilla ajattelu-, toiminta- ja reagoimismalleilla, jotka sanelevat itse kunkin elämää. Tutkija toteaa (s.

271) että systemaattisen analyysin tehtävä on tehdä alkuperäisiä tekstejä ymmärrettävämmäksi, ja juuri tässä kohdin tutkimus on erinomaisen ansiokas. Tutkimusongelmaan numero kolme vastaaminen ei yllä samalle tasolle, ja - kuten tutkija toteaaakin - se olisi myös vaatinut muiden vertailtavien teorioiden (Tough, Freire, Knowles) yhtä systemaattista analyysia kuin on tehty Mezirowin kohdalla. Toughin oppimisprojekti-teemaa ei tosin voi pitää teoria-na, eikä Knowleskaan ole teoria saati tasaveroinen haastaja Mezirowille. Knowlesista on toisaalta jo tehty varsin valmiiksi kaluttu analyysi (Manninen & al. 1988), johon tutkija kuitenkin viittaa vain paikoitellen vaikka se onkin ollut selvästi materiaalina analyysin edetessä. Vertailu mainittuihin kirjoittajiin on siten varsin keveää eivätkä tulokset tuo juurikaan uutta esille. Myös tietty lukeneisuuden puute paistaa läpi siinä, että kirjallisuudesta olisi löytynyt varsin helposti vertailua jäsentäviä tekstejä (esimerkiksi Tennantin, 1988, vertailu Mezirowin ja Knowlesin lähestymistavoista, jota ei löydy lähdeluettelosta; jäsennyksiä ko. lähestymistavoista ja itseohjautuvuudesta olisi löytynyt myös hyvin läheltä eli tutkijakollegoiden kirjoituksista, esimerkiksi Manninen 1993 ja 1996).

Sama häivähdys lukeneisuuden puutteista näkyy muuallakin. Kotimaisten itseohjautuvuus-tutkijoiden Mezirowin käyttämättömyyden ja empiirisen itseohjautuvuustutkimuksen esimerkkinä esitetään 1989 julkaistu gradu ja sen pohjalta tehty kirja, ja uusin lähteenä käytetty

empiirinen tutkimus (Koron väitöskirja, johon viitataan kahdesti ohimennen) on vuodelta 1993. Knowlesin ja andragogiikan käsitteilyssä on havaittavissa parissa kohtaa pohdiskelua, josta käy ilmi, ettei kirjoittaja ole täysin selvillä ko. käsitteen historiasta ja merkitysisältöjen vaihtelusta, vaikka tämä olisi helposti korjaantunut omankin laitoksen julkaisuihin perehtymällä (Manninen & al. 1988).

Amerikkalainen itseohjautuvuus-keskustelu 'henkilöidään' Huey Longiin ja Oklahomassa 1990-92 pidetyistä konferensseista tehtiin artikkelikokoelmiin, ja perustellaan Mezirowin 'toisinajattelijan' roolia sillä, ettei häntä ole ko. konferenssissa näkynyt; koulukuntien ja taustojen parempi tuntemus olisi paljastanut, että ko. konferenssin osanottajat ja Mezirow ovat varsin selkeästi eri planeetalta. Olisi ollut hyvin yllättävää jos Mezirow olisi osallistunut esimerkiksi vuoden 1991 konferenssiin, jonka päähenkilöinä paistattelivat Malcolm Knowles ja Lucy Guglielmino, joista Mezirow on tietoisesti halunnut ottaa etäisyyttä teoriasensa kehittelyn avulla. Miksi ateisti osallistuisi lestadiolaisten herätyskoukuihin?

Lukija jää kaipaamaan tutkijan aiemmin mm. liseniaattitöissään ja sen tarkastuksen yhteydessä esittämiä teoriaa jäsentäviä erinomaisia kaavioita ja malleja, jotka väitöskirjasta puuttuvat täysin. Tosin erinomaisen luettava ja mukava teksti pitää lukijan mielenkiinnon yllä muutenkin, mutta monimutkaisen teorian ja käsiteavaruuden jäsentäjinä ne olisivat olleet paikallaan. Analyysia

haittaa muutamien englanninkielisten termien käännöksiin liittyvät ongelmat, joista vastaavittajan esille nostaman self-deception/itsehalveksunta -parin lisäksi mainittakoon esimerkiksi adult education -termin kääntäminen aikuiskoulutukseksi (s. 149); aikuiskasvatus olisi laajempina ollut paljon kuvaavampi ja lähempänä sitä merkitystä, jonka Mezirow haluaa sille antaa. Sanakirjan kanssa käännettäessä syntyy aina käännösongelmia, joista muutamit (esimeriksi s. 207 'inasmuch as') johtavat tutkijan tekemään spekulatiivisia ja vaihtoehtoisia tulkinnoita; lauseyhteydestä ja sävyeroista pääteltävät merkitykset olisi ollut helppo tarkistaa englantiäidinkielenään puhuvalta henkilöltä.

Harmittavinta on, ettei väitöskirjaa julkaistu englanniksi. Mikä olisi ollut hedelmällisempi tilanne kuin Jack Mezirow vastaväittäjänä? Tutkimuksen pohjalta tulisi ehdottomasti tuottaa pikaisesti englanninkielisiä artikkeleita kansainväliseen levitykseen, koska tämäntyyppisellä tutkimuksella on suuri kysyntä ja Ahteenmäki-Pelkosen analyysi edustaa ehdotonta kansainvälistä kärkeä tällä alueella. Lähdeluettelon mukaan tutkijalta on ilmestynyt vain yksi englanninkielinen artikkeli vuonna 1994, sekin pienilevikkisessä pohjoismaisessa julkaisussa ja tutkijakollegoiden talkookäynnöksenä. Kieliongelmat, käännöskustannukset ja arkuus rajoittavat artikkeleita kansainväliseen levitykseen ovat suurimmat suomalaisten tutkijoiden ongelmat, ei suinkaan tutkimuksen taso, mikä näkyy erinomaisesti tämän tutkimuksen kohdalla. Pitäisikö yliopistoihin perustaa käännös-

asiamiehen virkoja?

Erityinen kiitos tutkijalle kuuluu terminologiaalinnasta, eli itseohjatun oppimisen käyttämistä omituisen 'itseohjautuvan' oppimisen sijasta (opiskelija on subjekti, ei oppiminen; vrt. 'itseohjattu vs. itseohjautuva auto'). Kun vielä me aikuiskasvatustieteilijät oppisimme puhumaan opiskelusta ja oppimisesta oikeilla käsitteillä, voisimme joskus päästä puhumaan samaa kieltä oppimisen tutkimusta tekevien psykologien kanssa.

Viittaukset

- MANNINEN, J. & Kauppi, A. & Kontiainen, A. (1988). Koulutussuunnittelun lähtökohtia - analyysi Knowlesin andragogiikasta didaktisena lähestymistapana. Helsingin yliopisto, kasvatustieteen laitos, tutkimuksia 116.
- MANNINEN, J. (1993). Muutoksen suunnittelu yksilötasolla. Teoksessa: S. Kontiainen & K. Nurmi (toim.) Muutos ja interventio. Helsingin yliopisto, kasvatustieteen laitos, Tutkimuksia 139. ss. 87 - 107.
- MANNINEN, J. (1996). Kadonneen aarteen metsästäjät? Akateemisille työnhakijoille tarkoitettujen yksilöllisten täydennyskoulutusohjelmien vaikuttavuus. Helsinki: Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- PASANEN, H. (1998). Refleksiivisen itseohjautuvuusikäytön hahmottamista. Teoksessa: Manninen, J. 1998 (toim.) Aikuiskoulutus modernin murroksessa. Näkökulmia työllistymistä edistävän koulutuksen ja ohjauksen merkityksiin ja vaikuttavuuteen. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 158.
- TENNANT, M. (1988) Psychology and adult learning. London: Routledge.

Jyri Manninen